

EL PRESUMPTE RACIONALISME DE RAMON LLULL

S'em permetrà que repregui el tema del racionalisme atribuït al Mestre Ramon Llull, tema que varem examinar en unes lliçons donades a l'Escola Lulliana de Palma de Mallorca el Nadal de 1946¹. Voldriem refermar la tesi que aleshores defensàrem, ço és: Que l'acusació principal que li adrecen, en tant que pretenia provar racionalment els articles de la fe, reposa en una doctrina que corre entre els teòlegs, pero no expressa la vertadera essència del dogme; que si copsem allò més pregò de la doctrina cristiana, les afirmacions lullianes es mantenen en una perfecta ortodòxia.

I

L'ACUSACIÓ

Judicant per la insistència amb què Ramon Llull es defensa, sembla que ja en els seus contemporanis trobà contradicció. De totes maneres no degué ésser gaire greu, perquè a la doctrina lulliana deixaren uns "vuitanta anys" de tranquil·litat.

El gran acusador fou el gironí Nicolau Eymeric, O.P., Inquisidor general del reialme d'Aragó. Eymeric s'ocupà de Llull tot dreçant llistes dels errors que els inquisidors havien de tenir presents per a complir llur deure de guardians de la fe. Segons conta, ell d'antuvi havia entrat en sospites sobre l'ortodòxia dels llibres que el «mercator» mallorquí havia escrit «in vulgari catalonico quia totaliter grammaticam ignorabat»; en conseqüència, s'havia imposat la tasca d'examinar-los, i havent-se convençut de què les sospites eren ben fundades, ho donà entenent al Papa Gregori XI (1370-1370); revisats per més de vint mestres en teologia, hi assenyalaren més de cinc cents errors; ell n'escollí cent per al

1 Foren publicades en "Studia monographica et recensioni", vol. I (1947) 5—32.

seu *Directorium Inquisitorum*². Encara el Papa promulgà la butlla «Conservatione pietatis», ordenant que tots els llibres de Lull fossin denunciats i cremats³.

Al racionalisme es refereixen els errors 96.97.98.

«Nonagesimus sextus error: Quod omne- articuli fidei et ecclesiae sacramenta ac potestas papae possunt probari et probantur per rationes neccesarias demonstrativas et evidentes; et ipse Raymundus dicit se probare per rationes quas adducit, quas dicit et reputat esse tales sed homines inscii et peccatores non intelligunt eius rationes. = In libro De articulis fidei et in libro Contemplationum, in libro De ecclesiasticis proverbiiis et in libro De planctu Raymundi

«Nonagesimus septimus: Quod fides est necessaria hominibus insciis rusticis ministrilibus et non habentibus intellectum elevatum, qui nesciunt cognoscere per rationem et diligunt cognoscere per fidem, et quod homines grossi ingenii et illiterati et inscii diligunt cognoscere articulos fidei per fidem et non per rationem et facilius trahuntur ad veritatem christianorum per fidem quam per rationem, sed homo subtilis facilius trahitur per rationem quam per fidem. In libro Contemplationum.

«Nonagesimus octavus: Quod ille qui cognoscit per fidem ea quae sunt fidei potest decipi, sed ille qui cognoscit per rationem non potest falli; nam fides potest errare et non errare, et si homo errat per fidem non habet tantam culpam sicut si erraret per rationem, et sicut verius cognoscimus ea quae videmus quam ea quae palpamus, ita verius sumus dispositi ad cognoscendum veritatem per rationem quam per fidem, sed sicut palpando aliquando invenimus veritatem, ita etiam quandoque per fidem cognoscimus veritatem, sicut caeci qui aliquando inveniunt quae volunt, aliquando non. In libro Contemplationum...»

D'ençà que l'acusació de racionalisme fou llençada des d'un llibre destinat a servir de guia pràctica als inquisidors, Ramon Lull ja no es trauria fàcilment de damunt la taca d'heterodòxia, i l'entusiasme dels deixebles romandria impotent davant d'una «dada històrica establerta». Hom podrà parlar amb veritat «de l'eterna qüestió» del Lullisme.

2 *Directorium Inquisitorum*, ed. Barcinone 1503. El referent a la qüestió Iuliana es troba a ff. 101 —105 i 122 .

3 La realitat fou molt més complicada. Vegeu EFREM LONGPRÉ, art. «Lulle Raymond», al *Dictionnaire de Théologie Catholique*, t. IX (1926) 1072—1141. Una esplèndida monografia, de la qual ens servirem molt en aquest article.

Encara modernament s'han oït veus acusadores. Deixant de banda el judici depriment d'Ernest Renan⁴, Marcel·lí Menéndez y Pelayo després de remarcar l'oposició de Llull a Sant Tomàs, en fa aquesta presentació: «Temptativa arriscada, a dues passes de l'error... Doctrina sobre la fe propedèutica, vertaderament digna de censura, bé que pregoni i enginyosa... A moltes proposicions es podrà donar un sentit ortodoxe... pero no es pot negar que aquesta escala i aquests graus tendeixin a confondre les esferes de la fe i de la raó»⁵. Maurici De Wulf escrivia: «Oposa (a l'averroisme) una manera racionalista de referir la filosofia a la teologia: essent racional tot lo de la fe, la raó pot i deu demostrar-ho tot, fins els misteris... Llull altera el sistema escolàstic sobre les relacions entre la teologia i la filosofia, i confon aquèsta amb l'apologètica»⁶.

Però a hores d'ara constatem que felïçment el terreny està abonat per a una revisió total. El mateix De Wulf canvià darrerament el seu judici escrivint: «R. Llull movent-se en la direcció tradicional de l'augustinisme, estableix relacions d'estreta dependència entre les dues ciències. No és que atribueixi a la raó el poder de provar tot el dogme (allò que ell nomena raons neccessàries, sovint no són més que raons probables), sino que la raó demostra als contradictors de la fe que tenen tort al rebutjar-la⁷. No cal dir que Efrem Longpré l'absol plenament: «L'apologètica de R. Llull és sana: no és altra cosa sino la traducció simple i ornada d'imatges de l'esforç, dialèctic i racional de Sant Anselm, dels Victorins i de tots els agustinians del segle XIII, sobretot de Sant Bonaventura i de Roger Bacò»⁸.

II

TEXTOS ORIGINALES

L'acusació d'Eymeric retrèia no un sinó tres punts censurables: la pretensió de provar racionalment els articles de la fe, la preferència

4 ERNEST RENAN, *Averroès et l'Averroisme* (1866), p. 259: «Le rationalisme le plus absolu et les extravagances du mysticisme se succédaient comme un mirage dans les hallucinations dialectiques de ce cervau troublé».

5 MARCELINO MENÉNDEZ, *Historia de los heterodoxos españoles*, ed. 2, t. III (1917, pp. 265=267).

6 MAURICE DE WULF, *Histoire de la Philosophie médiévale*, ed. 5, t. II (1925), pp. 144.

4 M. DE WULF, *Histoire...*, ed. 6 t. II (1936), 313.

8 E. LONGPRÉ l. c., col. 1123.

donada a la raò per damunt de la fe i l'exaltació de la certesa racional sobre la certesa de fe. Cal reconèixer que aquesta triple acusació es fonamenta en la realitat dels textos lul·lians. En reportem alguns entre mil.

1. *De maiori agentia Dei*⁹

Pròleg: «Cum infideles tantum conentur quantum possunt ad improbandum quod in Deo non sit beatissima Trinitas neque ipse sit incarnatus, idcirco ad confundendos ipsos facimus istum librum. Cum igitur communis sit opinio inter latinos quod possunt solvere obiectiones quas contra beatissimam Trinitatem et Incarnationem faciunt infideles, ideo non intendimus facere obiectiones nec ipsas solvere in hoc libro, sed illis qui eas promittunt solvere relinquimus antedictas... Sed quia de ratione veritatis est quod probetur et etiam probabiliter defendatur, hac de causa intendimus probare quod Deus est trinus et etiam incarnatus, et hoc ita rationabiliter quod intellectus quoad suam naturam non poterit oppositum invenire...»

Final de la primera distinció: «Diximus de maiori agentia Dei, per quam venati sumus per suas rationes intensive divinas personas sive divinam Trinitatem, propter quam venationem intellectus humanus est contentus, sub habitu tamen fidei, sicut dixit Isaías propheta «Nisi credideritis, non intelligetis». Et sic consequentia credulitatis est intelligere beatissimam divinam Trinitatem. Non tamen dico comprehendendo sed apprehendendo, et promitto solvere omnes obiectiones quae fieri possunt contra ea praelibata...»

Conclusió del libre: «Factus est liber in quo ostenduntur duodecim argumenta tam rationabiliter posita, quod intellectus humanus non potest negare per rationem considerando, et per ipsa potest solvere omnes obiectiones factas contra maiores et minores propositiones, posito quod ipse intellectus sit bene fundatus...»

2. *Libre de Demostracions* 10

Pròleg: «Com lumà enteniment sia menyspreat sejus enfre els homens qui dien que aquell no pot entendre per necessaries rahons

⁹ Publicat en «Estudis Franciscans», 46 (1934) 307=320. Cf. pp. 307. 315. 319=320.

¹⁰ *Libre de Demostracions qui es una branca de l'Art d'atrobare veritat*, edició Mallorquina de les obres originals, t. XV (1930). Cf. pp. 3=4. 7=8. 9.

la sancta trinitat de Deu ni la gloriosa encarnació del Fill de Deu... per gracia de Deu comensa aquest Libre e proposa aquest acabar, per tal quels infeels sien enduyts a la cancta fe catòlica e que al enteniment sia conegut lonrament e la vera luu per la qual Deus l à inluminat con pusca entendre los articles per rahons necessàries.».

Llibre I: «Certa cosa es e manifesta que error mills es mortificada e destruida ab rahons necessaries que ab fe, e assò es per so cor enteniment e lum de saviesa se convenen en entendre, e fe e innorancia se convenen en creure... Los infeels... son pus aparellats a rebre veritat per necessaries demostracions que per fe ni per creensa demostrada a ells per home; car Deus tan colament es aquell qui dona lum de fe als homens qui s convertexen creent veritat, mas home per la vertut de Deu ha poder d entendre e de mostrar e de reebre veritat per rahons necessaries. On com assò sia en així, si era cosa que l enteniment no no agués possibilitat de entendre los articles per necessaries rahons, mas que ab fe tan solament hom pogués aquells creure, seguir sia que Deu e menor e defalliment se concordassen contra major e acabament, en quant no auria ordenat ni vulgut que la major utilitat fos, e auria vulgut que fos la menor tan solament...»

Capítol II: «...Si era cosa que l'enteniment no agués possibilitat de entendre los articles, seguir sia que la ànima auria major possibilitat de entendre les cosas ab qui menys se cové a demostrar e a significar, e que agués major impossibilitat de entendre los objectes pus nobles los quals mills significa e demostra: e assò es impossíbol».

3 *Liber de convenientia fidei et intellectus in obiecto* 11

Part. I, nn. 1=4: «Aliqui dicunt quod non sit bonum quod fides possit probari... B. Augustinus fecit librum ad probandam divinam Trinitatem supposito merito fidei, contra quam fidem ipse non fuit, quia erat sanctus. Iterum Thomas de Aquino fecit unum librum contra gentiles, qui requirunt rationes quia nolunt dimittere credere pro credere sed credere pro intelligere, ipse autem... non intendebat destruere fidem, quia fuit vir sapiens et catholicus. Iterum doctores Sacrae Scripturae conantur, quantum possunt, deducere rationes ad probandam divinam Trinitatem et Incarnationem... El ideo ego, qui sum verus catholicus, non intendo probare articulos contra fidem sed mediante

11 Edició Maguntina, e. IV (1729), opuscle 11, pp. 1=2.

fide, cum sine ipsa non possem probare: nam articuli sunt per superius et meus intellectus est per inferius et fides est habitus cum quo intellectus ascendit supra vires suas. Non autem dico quod probem articulos fidei per causas, quia Deus non habet causas supra se, sed per talem modum quod intellectus non potest rationabiliter negare illas rationes et possunt solvi omnes obiectiones contra ipsam factae et infideles non possunt destruere tales rationes vel positiones; talis est ista probatio, sive dicatur demonstratio sive persuasio vel quocumque alio modo possit dici, hoc non curo...»

4 *Libre de Contemplació en Deu* 12

Capítol 187 «[10] Com lome savi disputa ab lome errat... sil veu que sia home de gros enteniment e que no sia home subtil, molt mills lo porá trer de sa error ab auctoritats e ab miracles de sants que li fassa creure, que no fará ab raons ni ab arguments naturals; car home de gros enginy pus prop es de fe que de raó... [11] Com home subtil disputa, Sènyer, ab altre home subtil, sil vol trer de sa error ni endur a veritat, cové que desput ab ell per raons silogitzans naturals en les coses sensuais e en le scoses entellectuals, car molt mills endúu home subtil a veritat per raons que per fe ni per auctoritat...»

III

DEFENSA

Ens referirem d'antuvi a la primera proposició censurada per Nicolau Eymeric, la que solen discutir amics i detractors: la pretensió de provar racionalment els articles de la fe.

Que Llull la tenia aquesta pretensió en un grau més accentuat que no pas la generalitat dels escolàstics, ningú no ho negarà, car ell és el primer a proclamar-ho contrapossant-se a la opinió comú i playent-se de l'actitut generalment observada pels doctors. Vegeu els textos 1=3.

Però és errònia tal pretensió? Des de Nicolau Eymeric fins als adversaris moderns ho donen per descomptat veient en ella l'anul·lament

12 Edició Mallorquina, t. IV (1910), p. 172. Suposo que aquest és el lloc pres de mira per Nicolau Eymeric.

del caràcter de misteri propi de les veritats específicament cristianes. Tanmateix el caràcter de misteri totstemps ha estat reconegut com a essencial al Cristianisme i avui és objecte d'una definició dogmàtica explícita, car el concili Vaticà va ensenyar aquesta doctrina entorn a les relacions entre la fe i la raó:

«El sentiment perpetuu de l'Església sempre ha ensenyat i ensenya que hi han dos ordes de coneixença, que difereixen no sols per llur principi ans també per llur objecte. Difereixen per llur principi, car en l'un coneixem per la raó natural, en l'altre per la fe divina; difereixen per llur objecte, car a més de les veritats on pot arribar la raó natural s'ens proposen per creure misteris recòndits en Déu, els quals no poden aparèixer, si no son divinament revelats... La raó, il·luminada per la fe, cercant diligentment i sòbria, assoleix amb l'ajut de Déu un xic d'intel·ligència certament molt fructuosa dels misteris, sigui per analogia amb les coses conegudes racionalment, sigui pel nexce que dits misteris tenen ells amb ells i amb el darrer fi de l'home; però jamai esdevé capaç de percebre'ls com les veritats que formen el seu objecte propi. Car els misteris de Déu per llur natura trascendeixen talment l'intel·lecte creat que, àdhuc després de verificar-se la revelació i d'abraçar-se la fe, queden coberts amb el vel de la mateixa fe i com envoltats de calitja, tant com durant la vida preregrinem lluny del Senyor: car caminem en fe i no en visió... Si algú digués que en la divina revelació no s'hi contenen misteris vertaders i pròpiament dits, ans bé que tots els dogmes de la fe una intel·ligència ben conreada els pot entendre i demostrar pels principis naturals, sigui anatema ¹³.

Desvirtuar aquesta dificultat cabdal (fins diria única) ha estat totstemps qüestió de vida o mort per al lullisme. El Mestre mateix se n'adonà i en cercà la solució. Podem reduir a tres punts principals les seves observacions: a) la prova no és pròpiament demostració, bé que a les intel·ligències ben preparades s'imposi amb necessitat; b) no es desenrotlla pas independentment de la fe, ans bé inspirant-se en ella i subjectant-se-li; c) és un procediment seguit per grans doctors.

Totes tres solucions tenen un valor indiscutible. Amb la primera el Mestre Mallorquí s'atansa a Sant Tomàs, perbé que molts es pre-

¹³ Concili Vaticà, sessió III, cap. 4 «De fide et ratione» amb el seu canon 1; DENZINGER, 1795=1796. 1816.

guntaràn quina mena de necessitat imposen unes raons que no arriben a demostracions. La segona semblaria manvellada a Sant Anselm. La tercera als nostres dies fa sentir tota la seva força, per tal com ara ningú desconeix que el camí de les raons necessàries abans de Llull l'havien fressat Sant Anselm, Ricart de San Víctor i altres mitjuevals i abans encara Sant Atanasi. No hi enclouré pas Sant Tomàs, a desgrat del que diu Llull al text 3, car és massa explícita la diferència que posa en la *Summa contra Gentiles* entre els arguments provatius dels tres primers llibres i les raons de conveniència del llibre quart.

Aquesta tercera observació és pràcticament decisiva, car pocs s'avindràn a estendre un certificat d'heterodòxia a aquells llumenars de la fe i de la teologia. De totes maneres no seria demanar molt que hom perdonés al zel de Ramon Llull si, per tal de fer més planera l'acció dels missioners, atribuïa més força del just als raonaments que palesen la concordància dels misteris cristians amb la raó natural. Tant més que al seu temps la doctrina entorn a les relacions entre els dogmes i la raó natural no havia trobat la formulació definitiva, car la doctrina de Sant Tomàs no s'havia imposat encara. De fet, mentre els averroistes proclamaven l'oposició entre la veritat racionalment demostrada i els dogmes revelats, mant teòleg, sense arribar a tant, col·locava els dogmes totalment fora del camp de la raó; altres arriscaven que la raó natural espontàniament es decanta a la banda contrària del que la fe cristiana imposa; alguns tenien per axioma que tota proposició inclosa en el Símbol (àdhuc l'existència d'un sol Déu) no podia ésser objecte de demostració. Per contra, no mancava un Enric Gantès per a sostenir que amb l'estudi racional dels dogmes se n'assolia una coneixença essencialment superior a la que proporciona la fe senzilla i que posseint una sola premisa revelada entorn de la divina essència, es podia provar la SS. Trinitat i l'Encarnació com a conclusions teològiques. El mateix Sant Tomàs després de donar-nos a la *Summa contra Gentiles* I, 3 una teoria tant precisa sobre les relacions entre la fe i la raó, proposa arguments racionals per a les divines processions, l'encarnació, la visió intuitiva, la revelació, amb frases tan categòriques, que són el turment dels que malden per ajustar-les als principis reconeguts avui dia unànimament. Pareu esment, a tall d'exemple, a les disputes entorn al pensament del Sant sobre l'apetició natural de la visió intuitiva.

Si's tractés, doncs, tan sols d'excusar el procediment de Ramon Llull, la tasca ja la tindriem acomplida. Però crec que podem anar més

endavant i esborrar-li totalment la taca d'heterodòxia. Per aixó basta examinar acuradament el concepte de misteri.

En aquest punt la veritat dogmàtica essencial es que els dogmes de la SS. Trinitat i de l'Encarnació i altres encara són misteris en sentit estriete. Però què vol dir misteri? Sota aquest nom sovint entenem una proposició la veritat de la qual no es demostra amb arguments racionals. A base d'aquesta interpretació és fou possible a Eymeric censurar la ambició lul·liana de provar els articles de fe. Però al meu albir és una interpretació superficial que no reflecteix pas lo més íntim de la doctrina entorn a la sobreracionalitat de la fe cristiana. Repetiré el que escrivia en una altra avinentesa ¹⁴:

El mot misteri significa primàriament la propietat per la qual les coses divines s'ens presenten com transcendint la nostra capacitat intel·lectiva. Aquesta propietat deriva de la infinita perfecció de Déu i acompanya els atributs de la invisibilitat, incomprehensibilitat i inefabilitat. Par raó d'aquets atributs les coses divines no s'atenyen amb aquells modes de coneixença amb els quals copsem els objectes talment que n'esdevenim mesura i posseïdors, sino tant sols es posen davant nostre com a objectes de contemplació, fent-nos sentir sobre tot llur sublimitat i transcendència i excitant aquella suprema admiració i reverència que nomenem adoració. Pres en aquest sentit primari el concepte de misteri està insaparablement lligat a l'excel·lència de l'orde sobrenatural. I no es limitat a la imperfecció de la nostra actual coneixença en enigma, ans bé ressalta més encara en la visió intuitiva; més que nosaltres mortals, percebeixen els benhaurats que el Déu que contemplen cara a cara és un misteri incomprehensible i inefable.

En canvi, el que certs dogmes de la fe siguin o no demostrables, depèn d'una altra circumstància, val a dir, del que tinguin o no un nexa necessari amb les coses sabudes amb la raó natural. Per què podem demostrar l'existència de Déu tot i essent Déu el misteri per antonomaàsia? Perque l'existència de les creaturas està necessàriament subordinada a l'existència del Creador. Per què no podem demostrar racionalment la trinitat de les divines Persones? Respòn Sant Tomàs: Perque l'omnipotència creadora convé a Déu per raó de la seva única essència i no en funció de la distinció de Persones ¹⁵. Per què no es pot demos-

¹⁴ *Tractatus de Verbo incarnato*, q. 49 (Matriti 1954), p. 649.

¹⁵ S. THOMAS, *Summa* I, q. 32, a. 1.

trar l'encarnació del Verb? Per tal com res del que troben en les creatures l'exigeix, depenent, pertant, exclusivament d'un decret lliure de Déu. Així, doncs, sembla un deplorable error de perspectiva el considerar en la raó de misteri només la indemostrabilitat; i així resulta injust atacar en nom d'una concepció tan migrada l'ortodòxia d'un procediment que, en tot cas, només teològicament serà errat.

Podriem afegir que entre les raons necessàries de Ramón Llull i les raons de conveniència de Sant Tomàs, després de tot, no hi ha tanta diferència que es pugui senyalar amb precisió. Llull adverteix que no es tracta pas de demostracions i que potser són simples persuasions (text 3), i Sant Tomàs empra ordinàriament la forma d'argumentació absoluta sense expressar cap atenuació. Una diferència tan oscil·lant no serveix pas con a distintiu de la veritat dogmàtica contra l'error.

Voler constrènyer amb arguments racionals a abraçar al Cristianisme serà un optimisme il·lusori i, si tant volen, pueril, però res no té de racionalisme. El racionalisme consistiria en voler penetrar l'íntima essència de Déu o la realitat de les divines Persones o la funció del Verb sostenint la naturalesa humana; també ho seria el rebaixar aquestes altíssimes realitats al nivell de les realitats creades talment que poguessin reunir-se com a elements d'un únic sistema de coneixences, com pretenien els semiracionalistes del segle passat. Però d'aital racionalisme Ramón Llull n'és a les antípodes, posat que ningú com ell ha sabut ajuntar el fervor missioner al més pregònn misticisme ¹⁶. Tanmateix no és gens difícil espigolar textos on reconeix humilment la inescandallable pregonesa de les divines perfeccions. Serveixi de prova el capítol 177 del *Libre de Contemplació* ¹⁷.

[1] Ah Deus gloriós, misericordiós, piadós, poderós, virtuós! Confiant en la vostra ajuda e en la vostra gracia, lo vostre servidor a onrament e a reverencia de Vos encerca, Sènyer, en l'esser de la vostra essència si ja porà venir a certa conexensa d'aquella cosa que es la vostra deitat, lo qual encercament fa, Sènyer, per dues entencions.

[2] La primerra entenció per que la mia anima encerca aver conexensa del vostre esser, es, Sènyer, per tal que mills e pus ferventment

16 Ho ha vist bé Menéndez y Pelayo, o. c., p. 265: «No pretende Lulio (que aquí estaría la heterodoxia) explicar el misterio, que es por su naturaleza incomprensible y supraracional». Tatntdebó s'hagués atingut sempre a aquesta observació.

17 *Libre de Contemplació*, c. 177; edició Mallorquina, vol. IV, pp. 76=85.

s'enamor de Vos, e pus lóngament sia contemplant en Vos; car encercant vos s enamora hom de Vos, car on més ha hom se pensa en Vos, més crex la amor e la fervor e la gloria e la laor que hom ha en Vos.

[3] Vertuos Senyor! La segona entenció... es per so que pusca cativar e termenar les vertuts de la sua ànima en son encercament; car tal encercament comensa on defallirà sa conexensa e totes ses vertuts. On, est encercament, Sènyer, se fa a gloria e laor de Vos; car on pus l ànima defall a atènyer e a saber l esser de la vostra essencia, pus ha conexensa del vostre excellent esser qui es tan gran e tan noble que nulla anima d home no pot apercebre ni atènyer tota la noblea ni la vertut qui es en nostra divina essencia...

[14] ...En totes IIII maneres pot hom venir a certa conexensa de la vostra gloriosa essencia. On, com mon enteniment aja encerca sobre la quinta manera en tots temps, Sènyer, puria encerca que ja res no atrobària, enan on més encercaria menys atrobària; car les coses impossibols a saber e a conèxer, on més les vol hom conèxer ni apercebre pus fortment se rebava l' enginy e la conexensa del home...

[15] En axí com lo mirall no pot demostrar les figures que son detràs ell ni celles que lo son sobre lony, en axí a la mia anima no es donat poder ni natura ni propietat ni manera segons la qual sia poderosa d apercebre qual cosa ni que sia la vostra essencia en sí mateixa...

[16] ...En axí com al enteniment del home es cosa possíbol que aperceba e entena tot so qui dintre es termens tro als quals ha vertut e poder de entendre e d apercebre, en axí es cosa natural e segons raó que enteniment d home no pusca apercebre part: los termens tro als quals es termenada sa vertut e forsa.

[17] Com aquella cosa qui es la vostra essencia jo no pusca apercebre qual ni que sia en sí mateixa, no esdevé, Sènyer, sino per defalliment de ma conexensa qui defall a reebre mejor cosa de sí mateixa... Aquesta ignorancia qui es en la mia ànima esdevé per la gran noblea qui es en la vostra gloriosa essencia.

[18] ...Com la vostra essencia sia infinida e la mia ànima sia fenida e termenada, per assó no es meravella si la cosa infinida no pot tota esser coneguda per la cosa finida...»

Qui cerqui afinitats amb l'autor d'aquestes dites, no vagi pas als racionalistes que ensalcen l'abast universal de la intelligència humana;

vagi més bé al Ps. Dionís Areopagita o a Sant Joan de la Creu el Doctor Místic.

* * *

Dos mots encara sobre les altres acusacions. Nicolau Eymeric vegé un menyspreu de la fe en ço que Ramon Llull la presentava com apropiada als rústecs, mentre lloava les argumentacions com convenients als esperits més subtils.

Però llàstima que no llegís més enllà dels mots, car en el text que va censurar (text 4) hauria vist que el mot fe no es referia a la fe formal sinó als arguments apologetics externs, autoritats i miracles, en oposició als arguments interns que fan ressaltar el valor immanent de la religió cristiana: mètode apologetic que es palesà molt eficaç des dels primers segles de l'Església (Aristides). Certament no reservava als rústecs la fe formal, val a dir, l'adhesió a la doctrina cristiana, qui posava tant d'interés en fer-hi arribar els savis. Eymeric cometé una confusió semblant a la dels teòlegs moderns que a base del lema de Sant Anselm «Credo ut intelligam» obriren les portes a un Teologia Nova de caire subjectivístic, com si el *Credo* posat abans del *ut intelligam* comportés un acte preracional.

Una remarca semblant farem a l'altre plany d'Eymeric per la menor fermesa que veu atribuïda als que abracen la doctrina cristiana només per fe. Tampoc aixó es refereix a la fe formal, ans bé a la fe no sostinguda per la coneixença científica dels seus motius interns.

Un nou malentès podria suscitar-se d'un text citat per Menéndez y Pelayo: «Quando est in aliquo gradu intelligendo, fides disponit illum in illo gradu credendo ut ascendat in alium gradum intelligendo, et sic gradu in gradum quousque intellectus ascendit ad primum obiectum et in ipso quiescit intelligendo...»

Què vol dir aquest engranatge progressiu d'actes de fe i d'intel·ligència? Hi veurem un altre menyspreu de la fe com si es convertís en una simple plataforma per a assolir graus més elevats de ciència? Seria una interpretació indubtablement errada, que només podria sortir de qui ignorés que la «intel·ligència de la fe», la sagrada teologia, no entra pas en substitució de la fe, ans al contrari, té la missió de presentar-li molt exactament el seu objecte.

Com a final, voldria proposar al judici dels lectors aquesta apreciació global del lul·lisme que sintetiza les darreres observacions. El procediment de Ramon Llull en substància no és ni més ni menys que una magnífica exaltació de la Teologia de front al simple catecisme. El seu tort fou que parlà de raons *necessàries*; hauria expressat millor la realitat del seu sistema i tot hauria quedat en bon lloc, si hagués dit raons *internes*.

FR. BARTOMEU M. XIBERTA, O. CARM.

Roma